

Propsz Eszter

Szegedi Tudományegyetem JGYPK Nemzetiségi Intézet

ORCID:0000-0001-6876-9439

A nézőpont teszi? – „lokális” és „globális” egy Mora-kötet fogadtatásában

Absztrakt

Terézia Mora Különös anyag (Seltsame Materie) című elbeszéléskötetének – melyet az 1999-es Frankfurti Könyvvásáron mutattak be, ahol Magyarország volt a díszvendég, ill. a magyar irodalom a központi téma – igen intenzív volt a kritikai fogadtatása. A német recepció lelkesedett a műért, és lokális témaként (az osztrák-magyar határvidék témájaként) határozta meg a mű problematikáját, míg a visszafogottabb magyar recepció globális témaként értelmezte. Tanulmányomban szemiotikai-irodalomszociológiai alapokon azt vizsgálom, hogyan szerveződnek azok az észlelési és gondolkodási sémák, melyek lokálisnak vagy globálisnak mutatják a „különös anyag”-ot.

Kulcsszavak: befogadás, irodalmi mező, lokális, globális

Abstract

Is it the viewpoint that matters? – „local” and „global” in the reception of a Mora volume

Terézia Mora's volume of short stories, Különös anyag (Strange Matter), presented at the Frankfurt Book Fair in 1999 (where Hungary was the guest of honor and Hungarian literature was the central theme), was very intensively received. The German reception was enthusiastic about the work and defined its problems as a local theme (concretely the theme of the Austro-Hungarian border region), while the more restrained Hungarian reception interpreted it as a global theme. On a semiotic-literary sociological basis it is examined in this paper, how those perceptual and thinking patterns are organized that show „strange matter” as either local or global.

Keywords: reception, literary field, local, global

Terézia Mora *Seltsame Materie* / *Különös anyag* című elbeszéléskötetének (Mora 1999, magyarul 2001) megjelentetését a Rowohlt Verlag kezdeményezte, miután az író *Durst* / *Szomjúság* című elbeszélése 1997-ben elnyerte a Berliner Literaturwerkstatt Open Mike díját. A kötetet 1999-ben mutatták be a Frankfurti Könyvvásáron, ahol Magyarország volt a díszvendég, Terézia Mora pedig a magyar irodalom német fordítójaként volt jelen. Ez a bemutatkozás, úgy tűnik, meghatározó szerepet játszott abban, hogy Terézia Morát kultúraközvetítőként tartják számon íróként és fordítóként egyaránt. Jelen tanulmányomban arra törekszem, hogy a magyar és a német fogadtatást áttekintve szemiotikai-irodalomszociológiai alapokon olyan kritikai, recenzensi és olvasói észlelési és gondolkodási sémákat azonosítsak, melyek lokálisnak vagy globálisnak mutatják a „különös anyag”-ot. Ezen kívül az író állásfoglalásaiban megmutatkozó észlelési és gondolkodási mintázatokat vizsgálom és vetek egybe az elbeszélések szereplőinél megfigyelhető mintázatokkal. Pierre Bourdieu (1999) irodalomszociológiájára építek, az ő metodológiáját pedig Jürgen Link (1983) és Link, Link-Heer (1980) irodalomszocio-

lógijával bővítem. A két koncepció közötti kapcsolódási lehetőségről maga Link is ír, úgy fogalmaz, mindkét koncepció szemiotikai kifejezésrendszerek (*semiotische Ausdruckssysteme*) szociális funkcióira fókuszál.¹

Az író nő pozicionálása a magyar irodalmi mezőben élénk vitával indul, ahogyan azt Bán Zoltán András és Seres László vitája mutatja az *Élet és Irodalomban*.

(...) német nyelvterületen (és ami még fontosabb: a kulturális Feuilleton-oldalakon) a jelentős magyar szerzők között tartanak számon egy elragadó, kirobbanóan tehetséges vörös hajú lányt, akiről idehaza senki se hallott. Mora Teréziának hívják a 29 éves, tíz éve Berlinben élő, Ingeborg Bachmann-díjas írónőt (Parti Nagy Lajos értő műfordítóját), a *Seltsame Materie* (Különös anyag) című Rowohlt-novelláskötet szerzőjét, aki (...) a magyar vidék strukturális erőszakáról, a magyar iskolák és szülők súlyos tekintélyelvűségéről értekezett rövid, átérlelt és súlyos mondatokban. Mora Terézia Sopronban és környékén készült fel Berlinre, filmforgatókönyveket írt, nyert egy pályázaton, így figyelt fel rá a Rowohlt. Intelligens módon nem sorolta magát a magyar irodalomba, ez azonban változhat, csak fel kell fedezni (Seres 1999a).

Üzenem többeknek (mindenekelőtt Seres Lászlónak [...]), hogy Teresia Mora (nem pedig Móra Terézia), es tut mir sehr leid, nem magyar, hanem német író, egész egyszerűen azért, mert németül ír. Már Ágota Kristóffal kapcsolatban is felmerült ez a bárgyú ötlet (NB: akinek írásmódját Mora valóban ügyesen utánozza, nem is szólva Tar Sándor hangvételéről [...]), aki pedig francia író volt és maradt, mivel... (Bán 1999).

Es tut mir ebenfalls sehr leid, de nehéz elhinni, hogy akad magyar értelmiségi, aki egy Németországban élő magyar írónőről (Terézia, nem pedig Teresia Moráról) Budapesten akarja eldönteni, hogy „német író”. Esetleg bízzuk eztet magára az írónőre, függetlenül attól, hogy Ágota Kristóf a magyar, a francia vagy a dakota kultúrtörténet része-e (Seres 1999b).

Könnyen megállapítható, hogy az idézett állásfoglalásokban az észlelés és az értékelés kategóriái nem elég kidolgozottak – később szó esik még róla, hogy a nyelvek és kultúrák közötti írásnak a szemantikai-szemiotikai potenciálja volna igazán lényeges –, nemigen alkalmasak strukturálásra, vagyis az író nő pozicionálására, az irodalmi mezőben való elhelyezésére.

Ha ezek a kategóriák lassan körvonalazódnak is, a kötet fogadtatása leírható a „saját” és az „idegen” szemantikai kategóriái mentén.

A kötet fülszövege az elbeszélések témáját a szegényes körülmények előli menekülésben, a saját haza idegenné válásában foglalja össze. A szöveg jelentésterét azáltal határozza meg, hogy megszünteti a határt fikatív és valós tapasztalatok között, és a szövegteret a rendszerváltás előtti magyar-osztrák határvidékként rögzíti, lokálisként kezeli a problémát:

Die Menschen in dem ungarischen Dorf unweit der österreichischen Grenze beherrschen das Trinken ebensogut wie den Traum von einer Flucht aus den ärmlichen Verhältnissen. Und die Erinnerung an dieses Dorf mit seinen skurrilen Einwohnern, ihrer hoffnungslosen Sehnsucht nach dem guten Leben, ihren archaischen Gewohnheiten und verbissenen Überzeugungen beherrscht die Geschichten Moras wie ein Vexierbild, in dem die Landschaft der eigenen Heimat zur Fremde wird, zur „seltsamen Materie“. Mit ihr ist sie verwachsen, und von ihr ist sie zugleich ausgestoßen. „Seltsame Materie“ ist das Debüt von Terézia Mora.

¹ Fontos megjegyezni, hogy az itt bemutatottakat bővíthetőnek és korrigálhatónak is gondolom. Régóta foglalkozom Terézia Mora szövegeivel, és igyekszem folyamatosan és széleskörűen tájékozódni, de mert a Mora-befogadás irodalma az idő előrehaladtával számszerűleg majdhogynem áttekinthetetlenül bővül, előfordulhat, hogy egyes állásfoglalások, amelyek az itt megrajzolt képet árnyalhatták vagy kiegészíthették volna, elkerülték a figyelmemet.

A német recepció „idegen”-ként fogadja az olvasottakat. A kritikák és recenziók az önéletrajzi meghatározottságot emelik ki, és rémálomnak nevezik Mora ifjúságát, melyet maga mögött hagyott:

Moras Erzählungen handeln vom Leben im Grenzbereich, im doppelten Sinn des Wortes: nahe der Grenze zum Westen, zu Österreich, und nahe dem Wahnsinn, dem Zusammenbruch, der endgültigen Aufgabe. (...) Terézia Moras Erzählungen sind offenkundig stark autobiografisch grundiert. Mit „Seltsame Materie“ hat die Autorin den Altraum, der ihre Jugend war, hinter sich gelassen. Sie ist aus ihm hinausgetanzt. (Spiegel 1999);

és újra és újra reprodukálják az önéletrajzi olvasatot:

Die Ingeborg-Bachmann-Preisträgerin Terézia Mora erzählt von ihrer Kindheit und Jugend. Der reale Kern der Geschichten verzweigt sich jedoch ständig und greift ins Unmögliche. Die in Berlin lebende ungarische Autorin lotet in ihren Erzählungen die „seltsame Materie“ des ungarisch-österreichischen Grenzlandes aus. Allerdings geht es der Autorin nicht um die politischen Aspekte dieser Linie, des Sees, der zwei Welten voneinander trennt und doch irgendwie miteinander verbindet. Vielmehr erinnert das Ambiente, das sie aufbaut, ein wenig an Kafkas Schloss. (...) Terézia Mora verbindet Autobiografie und deren Analyse zu kunstvollen „Märchen“ in schweigsamen Farben (Markart 2004).

A magát nem professzionálisként meghatározó (ill. nem elaborált kódokkal dolgozó) befogadás ítélete szintén az önéletrajzi elgondoláson nyugszik, és egyértelműen negatív. Egy az olvasottakat magától határozottan távol tartó állásfoglalást idézek, melynek szerzője azt firtatja, miért kellene neki az író élményeivel foglalkoznia:

Es scheint als habe die Autorin selber diese traumatischen Erfahrungen gemacht. Insofern scheint dieser Erzählband eine Verarbeitung von eigenen Erlebnissen zu sein. Die Frage ist nur, aus welchen Gründen sich ein Leser damit beschäftigen sollte. Ein beeindruckend schlechtes Buch (Anonym a.n.).

Ezek a jelentéstulajdonítások a szövegvilág struktúráit magyar társadalmi struktúrákra vetítik, ill. képezik le. A szöveg-tér ilyen jellegű konkretizálása erősen korlátozza a szöveg jelentéspotenciálját (és persze az állásfoglalások értelmezési potenciálját is), ezzel együtt egyfajta biztonságot ad a német befogadónak, a lelkesnek és az elutasítónak egyaránt, hogy a nyomor, amiről olvas, távoli, „idegen”, és nem fenyeget azzal, hogy „saját”-tá válik.

Mora állásfoglalásait ambivalencia jellemzi. Egyfelől elutasítja, hogy „kirekesszék” és „korlátok közé szorítsák”, akár annak elismerésével, hogy „nemnémetként” remekül ír németül, elutasítja, hogy folytonosan a magyar tematikát kérjék rajta számon, amit aztán valamiféle egzotikumként fogadnak az olvasók, olyan tapasztalatként, amit nem kell magukra vonatkoztatniuk:

LiLi: Stört Sie die Charakterisierung als multikulturell oder Migrantenliteratur, die zur Zeit für viele Autoren „nichtdeutscher Herkunft“ benutzt wird?

Terézia Mora: Ja. Ich halte es für beschränkt und beleidigend, weil es eine Art „Ausgrenzung durch Anerkennung“ darstellt: Guck, wie diese Nichtdeutschen fein schreiben können. Natürlich können sie das! Außerdem werden auch permanent Versuche unternommen, einem thematische Bekenntnisse zu entlocken. Also entweder: du bist ein kurdischer Autor, also hast du bis zum Grabe über das „Kurdenproblem“ zu schreiben; denn das ist das einzige, was du von der Welt wissen kannst. Oder, in meinem Falle, die hoffnungsvoll-lauernde Frage: werden Ihre nächsten Bücher auch über Ungarn erzählen? Gegenfrage: erzählt denn mein erstes Buch wirklich über Ungarn? Und natürlich bleibt auch nie die Frage aus: wie schreibt es sich denn in einer „fremden“ Sprache? Eine Sprache, in der man schreibt, ist keine „fremde“. Etc.etc.etc. Lauter Fragen, die vom TEXT ablenken. So braucht man sich nicht mit „Merkwürdigkeiten“ im Text beschäftigen, sie nicht zu „lösen“,

man kann sich einfach sagen: Aha, das ist was „Ausländisches“, das bezieht sich gar nicht auf dich, weiter im Text (Li[li:] 2000).

Másfelől maga is hozzájárul ahhoz, hogy így pozicionálják: azzal, hogy az önéletrajzi vonatkozásokat egyszerre tagadja és erősíti, mintha stimulálná is az ilyen értelmezéseket. Egy interjúban például azt nyilatkozta, hogy aktuális hangulatától függően adja meg, százalékban, mi az, ami az elbeszélésekből valóban megtörtént (az interjú napján nagyjából 50 százalékban):

Wortlaut: In Ihrem Erzählband *Seltsame Materie* erzählen Sie vom Leben an der ungarisch-österreichischen Grenze, von der ungarischen Provinz. Als Leser hat man den Eindruck, dass Ihre Geschichten vor allem autobiografische sind.

T. M.: Ja und nein. Natürlich ist dieser Eindruck, den ich von meiner Kindheit an hatte, entscheidend dafür, dass ich überhaupt dieses Buch schrieb und dass ich es so „unnostalgisch“ schrieb. Ich hasste es, Kind zu sein, ich hasste es, dort Kind zu sein. Doch natürlich sind sehr viele beschriebene Sachen passiert, also ich gebe das manchmal in Prozenten an, und je nachdem wie ich drauf bin, behaupte ich, es sind 20 % oder es sind 50 % passiert. Heute bin ich so drauf, dass ich sage, es ist etwa die Hälfte tatsächlich passiert. Natürlich nicht alles mir. (...) Ich behandle es [was man vom Hörensagen kennt] so, als wäre es vollkommen real und als hätte ich es selber erlebt, denn ich denke, ob es stimmt oder nicht, es passt sehr gut zu dieser Gegend. (...) Nun ja, aber es ist dennoch keine Autobiografie, weil ich mich dann auch nicht für diese Form entschieden hätte: zehn Erzähler, Multiperspektivität usw. Die Form ist dafür da, das Zeichen zu setzen, das ist hier nicht meine ganze Geschichte (Dzajic, Pechstaedt 1999).

Ugyanebben az interjúban arról is beszél, hogy a provincializmust mindig is elvben utasította el, már gyerekként is észlelte azt, amit Nádas Péter egy esszéjében az élet emancipátlanságának nevez. Elmondja, hogy Németországba költözését nem a Nyugatról alkotott ábrándképek motiválták, tudta, hogy ott is él a provincializmus (és Bécset a „legprovinciálisabb” nagyvárosként említi):

Wortlaut: Worin bestand der von Ihnen erwähnte Hass eigentlich genau? Richtete sich der Hass nur gegen die Provinz und die Kleingeistigkeit, Kulturlosigkeit möglicherweise? Wäre es beispielsweise in Budapest anders gewesen, wenn Sie dort aufgewachsen wären und dort gelebt hätten – oder wollten Sie damals in Richtung Westen, nach Wien vielleicht?

T. M.: Überhaupt nicht. Also ich halte Wien für die provinziellste Großstadt, die ich kenne. Nein, es ging mir wirklich um eine prinzipielle Ablehnung der Kleingeistigkeit und der Provinzialität.

Wortlaut: ... egal, wo die Provinz ist, ob in Ungarn oder in Deutschland ist?

T. M.: Genau. Aber ich denke, dies ist tatsächlich in dieser Region, wo ich herkomme, verstärkt. In diesem mittelosteuropäischen Raum. Dort sind gewisse Strukturen sehr, sehr fest geschrieben und sehr, sehr autoritär. Ich habe ein Essay von Péter Nádas übersetzt, wo er einen Abschnitt dem widmet, er nennt es „Nichtemanzipiertheit des Lebens“, also der Rollen. Und das habe ich auch als Kind gemerkt. (...) Wahrscheinlich, weil ich – mein Leben lang immer ein skeptischer Mensch – mir nicht vorgestellt habe, dass es da [im Westen] wesentlich besser wäre (Dzajic, Pechstaedt 1999).

A magyar közönség számára is a provincializmus globális voltát hangsúlyozza:

Én magam személyesen kétféle diktatúra szorításában éreztem magam. Egyfelől a kommunizmuséban, másfelől a falusi környezetemben domináló katolicizmuséban. És mindez kéz a kézben az ősi családi struktúrák diktatúrájával – azt hiszem, főként ez utóbbtól akartam megszabadulni, amikor elmentem. Persze anélkül, hogy

konkrétan el tudtam volna képzelni, mi vár rám „odakint”. Nem voltak illúzióim az „arany Nyugat”-ot illetően, nem borultam le akkor sem az ilyesmi előtt, sőt számítottam arra, hogy ott majd másfajta kényszerekhez kell alkalmazkodnom (Váradi 2001).²

Mora olyan szerzőként pozicionálja saját magát, aki bátran mozog, és jól tájékozódik a társadalmi és az irodalmi mezőkben, anélkül, hogy odatartozna:

Ez egy megépített kötet, minden elbeszélés ugyanazon a helyen, ugyanabban az időben játszódik: gyerekkoromban, a hetvenes, nyolcvanas, korai kilencvenes években az osztrák-magyar határon, egy fiktív, többnyelvű faluban. Ennek a világnak az abszurditását és furcsaságát akartam a gyerek szemszögéből leírni. A tíz írásnak tíz egyes szám első személyű elbeszélője van, néha fiú, néha lány. Annyi a közös bennük, hogy valamennyi ebből a békaperspektívából írja le a világot, amit szeretek alkalmazni más elbeszéléseimben is. Azt hiszem, az ilyen perspektívájú emberek világa engem eléggé érdekel, mert ugyanebben a situációban érzem magam, tehát úgy is, mint nő, úgy is, mint külföldi, meg úgy is, ha Magyarországon vagyok, mint kisebbség (Schauschitz 1999).

A magyar befogadás saját társadalmi struktúrákként ismeri el a szövegvilág-struktúrákat:

Amikor tehát úgy fogalmazok, hogy a novellák nem önéletrajzi jellegűek, ám erős önéletrajzi háttérük van, akkor olyasmire szeretnék utalni, amit Terézia Mora nyilván személyes tapasztalatként élt át; lehet ezt úgy is mondani, hogy a szülőföld elvesztette megtartó erejét. Meg úgy is, hogy az a tájék, amely Magyarország egyik legfejlettebb, legvirágzóbb részeként él a köztudatban, Mora elbeszéléseiben kilátástalan, lepusztult senkiföldjeként jelenik meg, amely a szocializmus megszűntével, a határ nyitottá válása után sem tud magához térni. Az elbeszélések tulajdonképpeni közege tehát mégsem a táj, hanem a nyomor és a tehetetlenség, amelyben a szereplők élnek, és amely az emberi viszonyok megdőbbentő torzulásait vagy egyszerűen csak sivárságát okozza (Márton 1999).

Jól látható, hogy Morát két paradigmába igyekszik besorolni a recepció, egyrészt a magyarországi születésű, de nem magyarul író szerzők paradigmájába, másrészt azon szerzők paradigmájába, akik a „peremvidékek” szociális és lelki nyomorúságáról írnak. A besorolás kritériumai csak lassan nyernek kontúr, a következő állásfoglalásban például a „tárgyhoz való írói viszony” említhető nehezen objektíválható kategóriaként:

Terézia Mora nem magyar szerzőként lépett a pályára, ám könyvét a magyar irodalom részeként is számon lehetne és kellene tartani. Nem is az író nő származása szól emellett, még csak nem is az elbeszélések helyszíne, egyben tárgya, amely nagyjából a szülőfölddel, Sopron és a Fertő-tó környékével azonos, hanem leginkább a tárgyhoz való írói viszony (Márton 1999).

Azokban az állásfoglalásokban, melyek nem konkretizálják a szöveg-teret, az észlelés és az értékelés kategóriái is komplexebbé formálhatók.

² A saját maga által is szított ambivalenciáról egy jóval későbbi, 2011-es interjúban így beszél Mora: Magyar Narancs: Magyarul két év késéssel, 2001-ben jelent meg első könyved, a *Különös anyag*. A novellák kegyetlen és erőszakos világát mindenki magától értetődő módon azonosítja gyerekkorod Sopron melletti helyszíneivel. Zavar ez?

Terézia Mora: Ezt az értelmezést én is gerjesztettem, amikor nyilatkozatokban elmondtam, honnan merít, miből táplálkozik ez a szöveg: életem Magyarországon eltöltött első 19 évéből. Az zavar, ha autobiográfiként olvassák, hiszen csak annyira önéletrajzi, amennyire minden írói munka az. Attól félttem kicsit, hogy a petőháziak direkt megfeleléseket látnak majd bele, és botrány lesz – de vagy nagyon jól tudják Petőháza, hogyan kell fikciós szöveget értelmezni, vagy egyszerűen nem olvasta senki.

Urfi (2011).

Mora itt reflektál saját korábbi állásfoglalásaira, és reflexiója értelmezhető úgy is, hogy az író nőnek pozíciói megszilárdulásával már nincs szüksége olyan erősen figyelemfelkeltő pozícióépítésre, mint kezdetben.

Ezek az [magyar származású, idegen nyelven író] írók és könyveik, illetve az őket övező nagy kíváncsiság üdítően elbizonytalanítja a nemzeti irodalom határait (...). Ezt az izgalmas enyém-tied játékot ugyanakkor beárnyékolja a különböző tévécsatornákból áradó örület: hetente tálalnak fel nekünk vonzó vagy ellenszenves külföldön élő magyarokat, természetesen csakis sikeres embereket, akiknek a gondtalan jólét láttán érzett ressentiment-tól felbőszült riporterek kiáltják az arcukba: a miénk vagy, hiába menekültél a világ másik oldalára. (...) A kétlakiség-kétnyelvűség akkor lehet igazán érdekes kérdés (mint irodalmi jelenség, s nem mint élet- és karriertörténet), ha a szövegekben kiaknázott kulturális potenciált láthatunk benne, s kérdés, hogy ez a magyarországi német ajkú családból származó, fiatal felnőtt korában Berlinbe áttelepült, németül író Terézia Mora esetében így van-e. (...) Noha a kötet fülszövege hangsúlyozza, hogy Mora történetei „határesetek”, látnunk kell, hogy elbeszéléseinek nyomasztó világában a határ nem két kultúra határát jelenti, hanem a lehatároltság, a bezártság, az elkerülhetetlen sors metaforája. (...) (...) a darabok egymás variációi vagy variációk ugyanarra: a bezártságra, a testi-lelki megalázottságra, a reménytelenségre. (...) Mora erősen redukált motívum- és eszköztára hamar kimerül ebben a variációsorban. (...) Így aztán hiába tudom, hogy Terézia Mora két nyelv, két irodalom határán szólal meg, a Különös anyag kilenc alakot öltő elbeszélője egy nyelven szól, az én fülemnek legalábbis most még túlságosan egy nyelven (Gács 2001).

Itt már hangsúlyosan merül fel a lokális-globális átmenet kérdése: a kritika sajátként ismeri el a problémát, de nem lokálisként.

Az érvényre jutó értékelési kategóriák (tematikus variációk, motívum- és eszköztár, elbeszélői pozíció) a kötet gyengeségeit is megmutatják. Álljanak itt ennek szemléltetésére Papp Ágnes Klára sorai is:

A tragikus bezártság, a kitörés nélküli sors, a visszataszító környezet tulajdonképp mindegy, milyen konkrét eseményeken, élményeken, látványokon keresztül fogalmazódik meg: csak egyetlen átfogó metaforája egy idegenség- és deviancia-életérzésnek. Ettől a „mindegytől” azonban a konkrét forma, a történet, az élmény, az ember – a technika profizmusa ellenére is – elveszíti egyéniségét, értelmét, súlytalanná válik. Nem hagy nyomot. A főszereplőt ért tragédiát, környezetének nyomorát, visszataszítósságát akár a végtelenségig lehet, lehetne fokozni – mégsem lesz nagyobb súlya a történetnek. Mert ez a tragikus kilátástalanság, és mindazok a konkrét események, amelyek ezt tükrözik, nem egy ember sorsának kilátástalanságáról szólnak, csak metaforái a lét kilátástalanságának általában; a főszereplő egyéni bezártsága és nézőpontjának elbeszélésbe zártsága nem egy ember személyes bezártsága, hanem egy életérzés megfogalmazása, szóvirág. Egy hónappal a kötet elolvasása után már csak egyetlen Terézia Mora novellára emlékszik az olvasó, és ez nem egy bizonyos a kilenc közül, hanem annak invariánsa (Papp 2002).

A nem professzionális (vagy magát nem akként azonosító), de – olvasói profilja szerint – alaposan és igényesen tájékozott recepció is sokat ígérő, de még nem kiforrott tehetségként ír Terézia Moráról:

(...) mindaz a keserűség, nincstelenség, ami a sorokban benne van, talán tanulságként szolgálhat. (...) Nem tévedek, ha az író szándékát Barnás Ferenc, vagy Borbély Szilárd mellé teszem. De bátran mondom Ágota Kristóf nevét is. Nem azért, mert ez a könyv „felérne” (értsétek jól, kérlek) az említett írók könyveivel, hanem mert a témaválasztása, a szikár, tömör, kőkemény igazmondása hasonló. (...) Nem tökéletes írás (...), de tudjuk be annak, hogy Mora első könyvét olvassuk („n” a www.moly.hu-n a.n.).

A laikus magyar befogadás ítélete ugyanakkor határozottan negatív:

A feléig jutottam. Nyomorúságos és nyomott az egész („ddora88” a www.moly.hu-n a.n.).

A kötet behatóbb szemiotikai-irodalomszociológiai vizsgálata³ eredményeiben megerősíti az idézett kritikai véleményeket. Az állapítható meg, hogy a szereplők egyetlen figura-típus variációi, ugyanazt a néhány a szemantikai jegyet hordozzák, és ritkán kapnak egyéni profilt; hogy a konfliktusstruktúra és a szereplő-konstelláció is rendre ugyanarra a tematikai jegyre („jelentéstulajdonításaiban bizonytalan”, „jelentéstulajdonításaiban megbízhatatlan”) épül, így a kötet elbeszélései nemigen követelnek szembesülést, konfrontációt az olvasótól; azt a szuverén álláspontot pedig, melyet Terézia Mora interjúiban, nyilatkozataiban betölteni kíván, az elbeszélések szereplői inkább csak kivételekben képviselik.

Az elmondottakat összegezve további lehetséges magyarázatok is körvonalazódnak arra vonatkozóan, miért kerüli a német befogadás a konfrontációt, és miért vállalja a magyar, ha visszafogottan is. A konfrontálódni nem akarás, a téma lokalizálása, ami a német recepciót jellemzi, a szövegből magából is adódik, abból, hogy az aligha kínál a szociális világ megértését segítő észlelési, gondolkodási és cselekvési sémákat. A konfrontáció vállalása pedig, ami a magyar recepciót jellemzi, úgy tűnik, inkább a sajátként, egyben globálisként el- és felismert tematikával, mint magával a szöveggel magyarázható.

A kritikusi, olvasói, szerzői állásfoglalások áttekintése azt mutatja, meghatározó a befogadás nézőpontja abban, hogy lokálisnak vagy globálisnak tűnik-e a „különös anyag”.

Irodalom

- Anonymous (é. n.). *Buchkritik Terezia Mora Seltsame Materie*. <http://www.inkultura-online.de/mora.html>. Utolsó letöltés: 2021. 06. 21.
- Bán Z. A. (1999). Üzenet. *Élet és Irodalom*, 43(42) <https://www.es.hu/old/9942/visszhang.htm>. Utolsó letöltés: 2021. 06. 21.
- Bourdieu, P. (1999). *Die Regeln der Kunst: Genese und Struktur des literarischen Feldes*. Suhrkamp.
- Dzajic, H., von Pechstaedt, V. (1999). Durchscheinendes Osteuropa. Interview mit Terézia Mora. [wortlaut.de Göttinger Zeitschrift für neue Literatur](http://www.hainholz.de/wortlaut/mora.htm), <http://www.hainholz.de/wortlaut/mora.htm>. Utolsó letöltés: 2005. 04. 06
- Gács A. (2016). Anyaghiány. *Élet és Irodalom*, 45(21) <https://www.es.hu/old/0121/kritika.htm>. Utolsó letöltés: 2021. 06. 21; <https://moly.hu/konyvek/terezia-mora-kulonos-anyag>. Utolsó letöltés: 2021. 06. 21.
- Li[li:] [anonim interjú az online folyóirat számára] (2000). *Ausgrenzung durch Anerkennung*. <http://www.uni-bielefeld.de/lili/organisationen/zeitung/5mora.htm>. Utolsó letöltés: 2005. 04. 13.
- Link, J. (1983). *Elementare Literatur und generative Diskursanalyse*. Fink.
- Link, J., Link-Heer, U. (1980). *Literatursoziologisches Propädeutikum*. Fink.
- Markart, M. (2004). *Seltsame Materie des Grenzlandes*. <http://titelmagazin.com/artikel/5/442/ter%C3%A9zia-mora-seltsame-materie.html>. Utolsó letöltés: 2016. 02. 15.
- Márton L. (1999). Nem is az anyag. *Élet és Irodalom*, 43(50) <https://www.es.hu/old/9950/index.htm>. Utolsó letöltés: 2021. 06. 21.
- Mora T. (1999). *Seltsame Materie*. Rowohlt.
- Mora T. (2001). *Különös anyag*. Magvető.
- Papp Á. K. (2002). Súlytalanság. *Jelenkor*, 45(7-8), 861–864.
- Schauschitz A. (1999). „Ez a népi-urbánus, ez egy marhaság” (Mora Terézia író). [interjú] *Magyar Narancs*, 11(45) http://magyarnarancs.hu/film2/ez_a_nepi-urbanus_ez_egy_marhasag_mora_terezia_iro-57696. Utolsó letöltés: 2021. 06. 21.
- Seres L. (1999a). Frankfurt fölött az ég. *Élet és Irodalom*, 43(41) <https://www.es.hu/old/9941/publi.htm>. Utolsó letöltés: 2021. 06. 21.
- Seres L. (1999b). [cím nélkül, Visszhang rovat] *Élet és Irodalom*, 43(42) <https://www.es.hu/old/9942/visszhang.htm>. Utolsó letöltés: 2021. 06. 21.

³ Ezt a vizsgálatot a következő kötet dokumentálja: Propsz, E. (2012). *Be-Deutung und Identität. Zur Konstruktion der Identität in Werken von Agota Kristof und Terézia Mora*. Königshausen & Neumann.

- Spiegel, H. (1999). Aus dem Alb getanz: Terézia Moras beeindruckendes Debüt. *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 16. (10), 5.
- Urfi P. (2011). „Mutassam, hogy írok” (Terézia Mora író). [interjú] *Magyar Narancs*, 23(22) http://magyarnarancs.hu/konyv/mutassam_hogy_irok_-_terezia_mora_iro-76226. Utolsó letöltés: 2021. 06. 21.
- Váradi J. (2001). „Nem elég szabadon gondolkodni, úgy is kell élni” (Terézia Mora írónő). [interjú] *Magyar Narancs*, 13(20) http://magyarnarancs.hu/belpol/nem_eleg_szabadon_gondolkodni_ugy_is_kell_elni_terezia_mora_irono-63697. Utolsó letöltés: 2021. 06. 21.